

STEIGIAMOJO SEIMO ŠIMTMETIS SU „LIAUDIES SEIMO“ ŠEŠĖLIU

DR. AUDRONĖ VEILENTIENĖ

2020-ieji – Steigiamojo Seimo šimtmečio metai. Šiam jubiliejui skirti įvairūs renginiai, parodos, leidiniai. „Parlamento studijos“ taip pat prisideda prie Steigiamojo Seimo 100-mečio paminėjimo, skirdamos jam 29-ą numerį. 100 metų jubiliejus gera proga apžvelgti, kaip ši istorinė data buvo minima įvairiais istoriniais laikotarpiais, aptarti Lietuvos parlamentarizmo istorijos tyrimus, problemas ir skirtingų laikotarpių Lietuvos politinio elito ir valstybės institucijų istorijos traktavimo „techniškas“ arba „buhalterines“ grėsmes.

Steigiamojo Seimo jubiliejinių minėjimų apžvalga

Steigiamojo Seimo sušaukimo diena – gegužės 15-oji – pradėta iškilmingai minėti parlamentiniu pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Tuo metu ji buvo pavadinta Tautos švente ir įtraukta į atmintinų dienų sąrašą. Autoritarizmo metais Steigiamojo Seimo reikšmė buvo menkinama, neleidžiama minėti jo jubiliejinių sukakčių ir apskritai stengtasi ištrinti šią datą iš tautos atminties. Apie tai – dr. Artūro Svarausko straipsnis „Steigiamojo Seimo sukakčių minėjimų politinė potekstė 1927–1940 metais“. Vis dėlto, valdant tautininkų vyriausybėms, opozicija bandė įvertinti Steigiamojo Seimo darbus, tai iliustruoja šiame numeryje publikuojamas 1930 m. gegužės 15 d. krikščionių demokratų laikraščio „Rytas“ redakcinis straipsnis.

Sovietų okupacijos metais Seimas buvo traktuojamas kaip buržuazijos įrankis darbo žmonėms išnaudoti, o jo darbai buvo vertinami neigiamai. Sovietų okupacijos laikotarpio istoriografų nuomone,

svarbiausias Lietuvos istorijoje buvo vadinamasis „Liaudies seimas“, priėmęs Lietuvos „savanoriško prisijungimo“ prie Sovietų Sąjungos rezoliuciją ir taip įteisinęs Lietuvos okupaciją ir aneksiją.

Lietuvių išeivija stengėsi minėti Steigiamojo Seimo sukaktis publikuodama amžininkų atsiminimus, straipsnius ir leidinius. Reikšmingiausias leidinys – 1975 metais Niujorke išleista Vandos Daugirdaitės-Sruogienės monografija „Lietuvos Steigiamasis Seimas“¹. „Parlamento studijose“ pateikiame 1950 m. Bruklina (JAV) leistame lietuvių katalikiškame mėnesiniame kultūros žurnale „Aidai“ išspausdintą Vytauto Didžiojo universiteto absolvento, istorijos mokslų daktaro Antano Kučo (Kučinsko) straipsnį „Steigiamasis Seimas“.

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę atsirado palankios sąlygos prisiminti, tyrinėti ir objektyviai įvertinti Steigiamojo Seimo darbus. Pirmoji paroda, skirta Steigiamojo Seimo 70-mečiui, buvo atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune 1990 m. gegužės 15 d. (parodos kuratorė – šio straipsnio autorė). Muziejuje buvo išsaugoti pirmosios Lietuvos Respublikos metais tapyti kai kurių Steigiamojo Seimo narių portretai, Steigiamojo Seimo narių artimieji paskolino parodai fotografijų, dokumentų ir asmeninių daiktų. Į parodos atidarymą susirinko daugiau kaip šimtas Steigiamojo Seimo narių šeimų atstovų.

Lietuvos Respublikos Seime Steigiamojo Seimo metinės pradėtos minėti po penkerių metų – 1995-aisiais, o 80-osios Steigiamojo Seimo metinės jau buvo iškilmingai paminėtos visoje Lietuvoje. Steigiamojo Seimo jubiliejus Kaune buvo įprasminas atminimo ženklais – aikštė prie buvusių Seimo rūmų pavadinta Steigiamojo Seimo aikšte, prie Muzikinio teatro atidengta stela, skirta pirmajam Steigiamojo Seimo posėdžiui, po kelerių metų – ant buvusių Seimo rūmų (dabar – Kauno Maironio universitetinė gimnazija) atidengta

¹ Daugirdaitė-Sruogienė, Vanda. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975.

Dr. A. Veilentienės parengtos Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicijos „Lietuvos parlamentarizmo istorija 1920–1940 m.“ Istorinėje prezidentūroje fragmentas, 2003 m. *Ekspozicijos autorės nuotr.*

atminimo lenta. Lietuvos Respublikos Seimo interjeras Andriaus Vaišnio, tuo metu dirbusio Seimo kanceliarijos Ryšių su visuomene skyriaus vedėju, iniciatyva pagal koncepciją, parengtą kartu su Lietuvos istorijos instituto darbuotojais, buvo pradėtas puošti Lietuvos parlamentarizmo istoriją liudijančiomis nuotraukomis iš šaltinių, kuriuos A. Vaišnys pirmą kartą surinko skirtinguose valstybės archyvuose ir muziejuose.

Šiam jubiliejui Vytauto Didžiojo karo muziejus surengė 2 parodas – vieną muziejuje, kitą – Lietuvos Respublikos Seime (kuratorė – šio straipsnio autorė). 2003 m. liepos 6 d. Kaune įvyko Vytauto Didžiojo karo muziejui priklausiusios Istorinės prezidentūros ir čia įrengtos ekspozicijos „Tarpukario Lietuvos valstybingumo istorija“ atidarymas (kuratorė – šio straipsnio autorė). Didžiausia salė pirmame aukšte buvo skirta 1920–1940 m. Lietuvos parlamentarizmo istorijai. Tenka tik apgailestauti, kad Vytauto Didžiojo karo muziejų 2006 m. perdavus Krašto apsaugos ministerijai, atsisakyta Istorinės prezidentūros pastato, o kartu neliko Lietuvos valstybingumui ir parlamentarizmo istorijai svarbių parodų ir ekspozicijų, nors Lietuvos karininkai ne tik gynė Nepriklausomybę, bet ir dalyvavo kuriant valstybę – pavyzdžiui, Steigiamajame Seime buvo 15 kariškių, jie dalyvavo priimant valstybės gynimui ir kūrimui svarbius įstatymus. Apie tai „Parlamento studijose“ rašo dr. Aušra Jurevičiūtė.

Šiuo metu Lietuvos muziejuose nėra nuolatinių ekspozicijų, skirtų Lietuvos valstybingumo, parlamentarizmo ir diplomatijos istorijai. Šią spragą bando užpildyti 2016 m. prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos įkurtas Valstybės pažinimo centras, jo ekspozicijoje „siekiama atsakyti į klausimus, kaip veikia demokratiška valstybė ir jos institucijos, kaip piliečiai gali prisidėti prie valstybės kūrimo ir valdymo“² ir Seimo kanceliarijos padalinys – 2019 m. įkurtas Seimo lankytojų centras, kurio tikslas „užtikrinti Seimo atviru-

² Valstybės pažinimo centras. In: pazinkvalstybe.lt/valstybes-pazinimo-centras

mą ir pasiekiamumą, skatinti visuomenės įsitraukimą į teisėkūros procesą, aktyvų domėjimąsi Seimo veikla, gerinti supratimą apie Seimą, parlamentarizmo istoriją, ugdyti atsakingą rinkėją³. Siekdamį supažindinti lankytojus su Prezidento ir Seimo institucijomis, šie centrai didžiausią dėmesį skiria ne istorijai, bet įvairioms edukacinėms veikloms.

Steigiamojo Seimo šimtmečiui Lietuvos Vyriausybė buvo patvirtinusi minėjimo planą, pagal jį visoje Lietuvoje kultūriniais ir edukaciniais renginiais, parodomis, konferencijomis ir leidiniais buvo numatyta paminėti Lietuvos valstybingumui svarbų jubiliejų. Planą pakoregavo COVID-19 pandemija, tačiau jubiliejaus proga surengta nemažai virtualių parodų, jas „Parlamento studijose“ apžvelgė dr. Vilma Bukaitė. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Parlamentarizmo istorinės atminties skyrius Seimo interneto svetainėje pateikė Seimo istorijos įdomybes⁴ ir parodas parlamentarizmo istorijos temomis⁵, archyvai ir bibliotekos parlamentarizmo istoriją atvėrė virtualiose parodose eksponuodami archyvinius dokumentus ir fotografijas.

Parlamentarizmo istorijos mokslinių tyrimų pradžia

1997 metais parengus pirmą Seimo ryšių su visuomene strategiją – vieną pirmųjų valstybėje unikalių dokumentų, kuriuo remiantis buvo įtvirtinamas Seimo atvirumas visuomenei, taip pat buvo įvardytas parlamentarizmo istorijos tyrimų trūkumas ir suformuluotas uždavinys –

³ Seimo lankytojų centras. Apie mus. Žr. internete: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37535&p_k=1, [Žiūrėta 2020 m. spalio 1 d.].

⁴ Steigiamojo Seimo šimtmetį pasitinkant – Seimo istorijos įdomybės. Žr. internete: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36628&p_k=1, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

⁵ Parodos parlamentarizmo istorijos temomis. Žr. internete: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36631&p_k=1, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

„kaupiti pagrindinius Seimo istorijos šaltinius, sutelkti istorijos mokslininkų grupę parlamentarizmo tyrimams vykdyti“⁶. A. Vaišnys, parengęs šią bei atitinkamą 2002 metų strategiją⁷, vėliau rašė, kad „iki 2000-ųjų nebuvo nuoseklių nacionalinio parlamento tyrimų, nekaupta tiek istorinių dokumentų, išblaškytų įvairiuose fonduose. O viduramžių Seimą apskritai buvome tarsi atidavę Lenkijos istorijai ir jos tyrėjams“⁸. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad LDK parlamentarizmui skirta apskritojo stalo diskusija „Parlamento formavimasis ir įtaka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politikoje“ „Parlamento studijų“ redakcinės kolegijos pirmininko iniciatyva buvo surengta tik 2014 metais. Diskusijoje dalyvavo istorikai medievistai Robertas Jurgaitis, Zigmas Kiaupa, Jūratė Kiaupienė, Rimvydas Petrauskas, Gintautas Sliesoriūnas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Darius Viliamas, jie svarstė viduramžių Seimo tradicijos ištakų ir LDK parlamentarizmo vaidmens klausimą⁹. Diskusija padėjo paneigti dar sovietinės historiografijos įpirštas klišes apie LDK valstybės institucijų menkinimą, naujai apibrėžti jų reikšmę ir paskatino tęsti LDK valstybingumo tyrimus. Tolesni tyrimai atskleidė, kad politinė LDK istorija yra reikšminga Europos gyvenimo dalis – LDK, kurdama atstovų instituciją, politine tradicija prilygo kitoms Vakarų valstybėms, o kai kurias gal ir pranoko.

⁶ Seimo ryšių su visuomene strategija, 1998. *Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos archyvas*: formuliaras 2, apyrašas 9, byla Nr. 900. [Žyma: patvirtinta Seimo kanclerio Jurgio Razmos].

⁷ Seimo ryšių su visuomene strategija 2000–2005. *Seimo kanceliarijos archyvas*: f. 2, ap. 9, b. Nr. 902.

⁸ Vaišnys, Andrius. 20 metų – paskui trečiąją jėgą. *Parlamento studijos*, 2010, Nr. 9. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_izanga_vaisnys.htm. [Žiūrėta 2020 m. spalio 1 d.].

⁹ Seimo institucijos tradicija Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje: formavimasis ir įtaka valstybės politikoje. [Parengė Andrius Vaišnys]. *Parlamento studijos*, 2014, Nr. 16. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr16/16_istorija_1.htm. [Žiūrėta 2020 m. spalio 2 d.].

2000-aisiais, švenčiant 80-ąsias Steigiamojo Seimo metines, buvo sudaryta speciali minėjimo komisija, vadovaujama Vytauto Landsbergio. Lietuvoje pradėtos organizuoti mokslinės konferencijos parlamentarizmo istorijos tematika. Šia proga mokslinės konferencijos įvyko Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune ir Lietuvos Respublikos Seime. Konferencijoje Seime skaityti Lietuvos ir užsienio istorikų pranešimai buvo publikuoti šiai progai skirtame leidinyje „Steigiamajam Seimui – 80. 1920–1922 metų parlamentinė patirtis: sprendimų politika, tikslai ir aplinkybės“¹⁰. Leidinys buvo sudarytas iš konferencijai parengtų referatų ir išleistas dar iki renginio, kad dalyviai iš karto galėtų diskutuoti dėl paskelbtų tezių. Tuo metu buvo įgyvendintas išskirtinis projektas: net 15 Europos parlamentų Seimo rūmuose visus metus pristatė savo parlamentinei tradicijai skirtas kilnojamas parodas, lydimas parlamentų atstovų – politikų arba istorikų – viešųjų paskaitų. Toje konferencijoje pirmą kartą buvo įvardytas poreikis skatinti Lietuvos parlamentarizmo tyrimus ir tuo rūpintis pačiai Seimo kanceliarijai. Taip Lietuvos Respublikos Seime atsirado tradicija Steigiamojo Seimo jubiliejinėms sukaktims organizuoti mokslines konferencijas: 90-mečio proga Seime taip pat buvo surengta mokslinė konferencija, po metų Vilniaus universitetas išleido straipsnių ir pranešimų rinkinį, kuriame analizuojamos įvairios Steigiamojo Seimo veiklos temos¹¹. 2001 m. Seimo leidykla „Valstybės žinios“ išleido A. Vaišnio sudarytą iliustruotą parlamento istoriją „Lietuvos Seimas“¹², jos turinys buvo sukauptas formuojant parlamento rūmų interjerą. Leidinys buvo skirtas supažindinti su Lietuvos parlamentarizmo tradicijų raida.

¹⁰ Steigiamajam Seimui – 80. 1920–1922 metų parlamentinė patirtis: sprendimų politika, tikslai ir aplinkybės: mokslinės konferencijos pranešimai. Lietuvos Respublikos Seimo spaudos tarnyba. Vilnius, 2000.

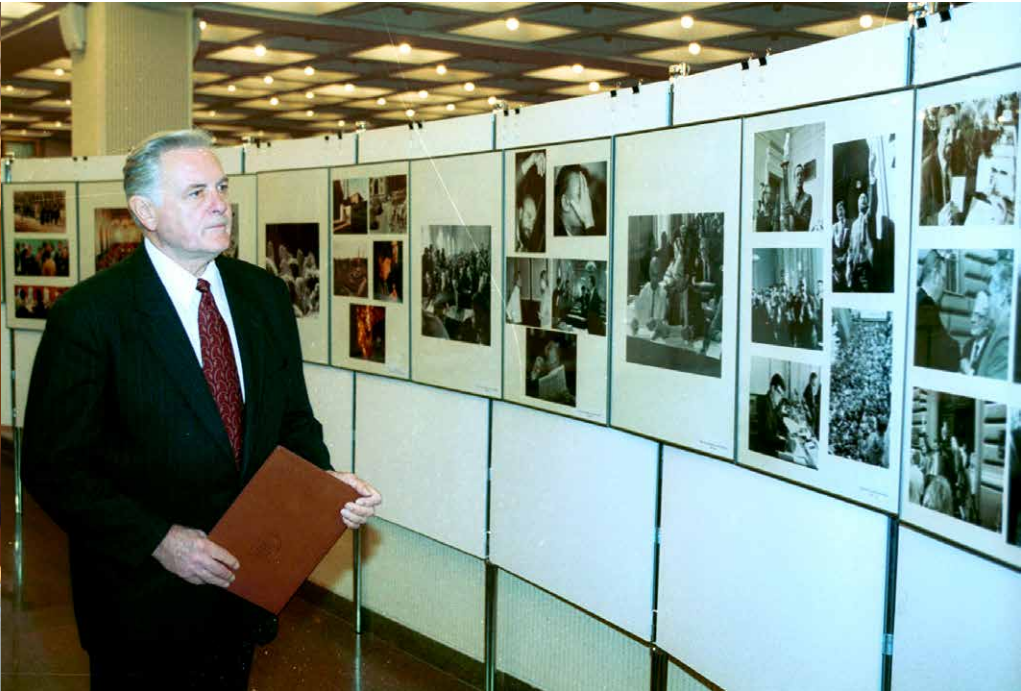
¹¹ Steigiamajam Seimui – 90. Pranešimų ir straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011.

¹² Lietuvos Seimas: Iliustruota parlamento istorija (XX a.). Sud. Andrius Vaišnis. Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2001. – 112 p.

Steigiamojo Seimo 80-mečiui Lietuvos Respublikos Seime surengtos 15-os Europos parlamentų parodos. 2000 m. balandį atidaryta paroda „Penki Lenkijos Seimo amžiai“. Gintaro Mačiulio nuotraukoje – Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas V. Landsbergis, Lenkijos ambasadorė E. Teichman, Lenkijos Seimo narys T. Wrona 2000 m. balandžio 13 d.

Po Steigiamojo Seimo 80-mečio renginių Lietuvoje pradėta labiau domėtis parlamentarizmo istorija ir tyrimais. 2004 m. gegužės 14 d. Vilniuje buvo pasirašytas tarpinstitucinis sprendimas dėl mokslo darbų žurnalo „Parlamento studijos“ įsteigimo. Žurnalo koncepciją parengė, pavadinimą ir formatą pasiūlė Seimo ryšių su visuomene skyriaus vedėjas dr. A. Vaišnys, o mokslo darbų žurnalo leidėja tapo

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus apžiūri parodą „Latvijos parlamentas 1990–2000 m.“ Lietuvos Respublikos Seime 2000 m. lapkričio 21 d. *Gintaro Mačiulio nuotr.*

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka¹³. Tokį leidėjo pasirinkimą lėmė Seimo valdybos nariai Vytenis Povilas Andriukaitis ir Česlovas Juršėnas. Pagrindinis leidinio tikslas – „pateikti įvairių lai-

¹³ Šuminas, Andrius. Parlamentarizmo mokslinių tyrimų dešimtmetis: 2004–2013 m. „Parlamento studijų“ ir pasaulinių tendencijų apžvalga. *Parlamento studijos*, Nr. 16. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr16/16_izanga.htm

kotarių parlamentinio patyrimo problematiką, įvertinant įvykius, asmenybes, sprendimų pasekmes, procesus bei politines situacijas demokratinės pažangos aspektu¹⁴. Apžvelgdama tą veiklą dabar, galiu pabrėžti, kad taip buvo pradėta telkti istorikus – tiek LDK, tiek vėlesnių epochų specialistus – itin svarbiam Lietuvos valstybingumo ir demokratijos veiksniui – parlamentarizmui tirti. Atsižvelgiant į tai, kad tuo metu dauguma Lietuvos mokslo įstaigų ir institucijų turėjo patvirtintas istorijos tyrimų temas, kur Seimo istorija tebuvo kontekstinis arba šalutinis objektas, dr. A. Vaišnio ir „Parlamento studijų“ redakcinės kolegijos narių siekimas telkti specialios tematikos tyrėjus tapo ne tik leidybos, bet ir mokslo vadybos iššūkiu. Beje, minėta viešųjų ryšių strategija prisidėjo, kad 2006–2007 m. ir Seimo kanceliarijoje pagaliau būtų pradėtas kurti Parlamentarizmo istorinės atminties skyrius.

Valstybingumo ribas ištrinančios koncepcijos atsiradimas

2003 m., dar tik pradėjus diskusijas dėl parlamentarizmui nagrinėti reikalingo mokslinio žurnalo, tuometinio Vilniaus pedagoginio universiteto istorikai kaip atsaką poreikiui tirti parlamentinę Lietuvos patirtį suformulavo idėją parengti „Lietuvos parlamentarų biografinį žodyną“, kurio tikslas – keturių tomų leidinyje (1 tomas: XV–XVIII a., 2 tomas: 1905, 1920–1940 m., 3 tomas: 1940–1990 m., 4 tomas: 1990–2004 m.) pateikti visų XV–XXI a. pradžios Lietuvos parlamentarizmo – „tikrųjų“ ir fiktyviųjų parlamentarų biogramas¹⁵.

2004 m. balandžio 7 d. Seime mokslinėje konferencijoje „Lietuvos parlamentarų žodyno rengimas“ buvo aptartos svarbiausios

¹⁴ Vaišnys, Andrius. Leidinio koncepcijos metmenys. Žr. internete: <http://www.parlamentostudijos.lt/Rubrikos/Koncepcija.htm>, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

¹⁵ Ragauskas, Aivas; Truska, Liudas. Lietuvos parlamentarų biografinio žodyno projektas: turinio koncepcija. *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 2. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Naujienos_Truska.htm, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 29 d.].

pradinio tyrimų etapo problemos: parlamentinės institucijos, parlamentaro statusas, skirtingų laikotarpių Lietuvos parlamentarizmo specifika. Projekto vadovų nuomone, „laikantis istoriškumo principų jame reikia aprašyti visus visų laikotarpių Lietuvos parlamentarus (išskirta – L. T., A. R.), neapeinant jokios istorinės epochos, jų specifiką visapusiškai atskleidžiant išsamiuose įvaduose“¹⁶. Jie suvokė „atskirų istorinių laikotarpių lietuviškojo valstybingumo ribotumą bei fiktyvųjų parlamentariškumą“, tačiau laikėsi nuostatos į „Lietuvos parlamentarų biografinį žodyną“ įtraukti „tiek poliublijinės, tiek tarpukarinės (1936 m. Seimas), tiek sovietinės Lietuvos „parlamentarus“ – „Liaudies seimo“ ir Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus“, nors šis tomas kėlė ypač daug kontroversijų. Argumentuodami tokio tomo įtraukimą į bendrą leidinį, iniciatoriai priminė, kad 1989–1990 m. Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba „priėmė sprendimus, padėjusius atsirasti Atkuriamajam Seimui“. Be to, žodyno iniciatoriai teigė, kad „griežtai laikantis „grynojo“ valstybingumo, o juo labiau ir „grynojo“ parlamentarizmo požiūriu, parlamentarų mūsų istorijoje beveik nerastume“¹⁷. Projekto vadovai Lietuvos SSR komunistinės nomenklatūros atstovus traktavo kaip Lietuvos politinį elitą ir apie tai rašė, pagrįsdami projekto svarbą: „Tyrimų projekto įgyvendinimas padės geriau iširti atskirų epochų Lietuvos politinio elito kolektyvines biografijas, konkrečiai – parlamentarų korpusus. Tyrimų rezultatai turėtų padėti išsiaiškinti parlamentarų įnašą į Lietuvos visuomenės politiką, ekonomiką, kultūrą“¹⁸.

Kaip matome, buvo pasirinkta Lietuvos valstybingumui pavojinga „techniška“ arba „buhalterinė“ parlamentarizmo istorijos trak-

¹⁶ Ragauskas, Aivas; Truska, Liudas. Lietuvos parlamentarų biografinio žodyno projektas: turinio koncepcija. *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 2. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Naujienuos_Truska.htm, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 29 d.].

¹⁷ *Ten pat.*

¹⁸ *Ten pat.*

tavimo koncepcija, ja vadovaujantis į Lietuvos parlamentarizmo istoriją buvo įtrauktos okupacinės valdžios institucijų, veikusių okupaciniais laikotarpiais, kai Lietuvos valstybė neegzistavo, pareigūnų biografijos – kitaip tariant, tai, kas de jure priklausė kitai valstybei ir žymėjo jos galią bei teisinį statusą. Projekto vadovai rėmėsi kolegų iš Lenkijos pavyzdžiu – įvairių istorinių laikotarpių parlamentarų biografiniais žodynais, tačiau neatkreipė dėmesio, kad Lenkija turėjo valstybės formą ir komunistiniu laikotarpiu, be to, Lenkijos istorikai šiuos žodynus išleido atskiromis knygomis, o ne vienu daugiatomiu leidiniu¹⁹.

Tokią leidinio koncepciją kritikavo istorikas Arvydas Anušauskas, rašydamas, kad „Liaudies seimas“ ir Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba su Lietuvos parlamentarizmo istorija ir tradicija neturi nieko bendra, kadangi jų veikla buvo grindžiama Lietuvos visuomenei svetimomis, prievarta primestomis ir jėga palaikomomis politinėmis vertybėmis, ideologiniais principais ir teisės normomis. Jis siūlė atsakyti į klausimą, „ką tuomet apskritai galima pateikti parlamentarų žodyne, siekiant nenusižengti valstybingumo tęstinumo supratimui ir istorinei tiesai“, tačiau padarė klaidingą išvadą, kad „prasminga yra pateikti pirmosios (Liaudies seimo) ir paskutiniosios sovietinės Aukščiausiosios Tarybos narių biogramas“, siekiant atskleisti nežinomus ar nutylėtus biografijų faktus²⁰.

2006 metais pasirodė „Didžiojo Lietuvos parlamentarų žodyno“ 2-as tomas – „Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių

¹⁹ *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*. Słownik biograficzny. Red. nauk. Andrzej A. Kunert, oprac. Małgorzata Smogorzewska. Warszawa, 1998, t. 1 (A–D), p. 496; 2002, t. 2 (E–J), p. 360. Brzoza, C.; Stepan, K. *Posłowie polscy w parlamencie rosyjskim 1906–1917*. Słownik biograficzny. Warszawa, 2001, p. 256; Karpińska, M. *Senatorowie, posłowie i deputowani na sejmny Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*. Warszawa, 2002, p. 110.

²⁰ Anušauskas, Arvydas. Fiktyvaus parlamentarizmo problemos 1940–1990 metais. *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 2. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Politika_Anusauskas.htm, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 29 d.].

biografinis žodynas“, jame Liudas Truska pateikė apžvalginį straipsnį „Steigiamasis Seimas ir jo vieta naujųjų laikų Lietuvos istorijoje“, o autorių kolektyvas – išsamias Steigiamojo Seimo narių biografijas²¹. Leidinio pratarmėje nurodyta, kad „Didįjį Lietuvos parlamentarų žodyną“ sudarys 4 tomai: t. 1 – „Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (XVI–XVIII a.) parlamentariai“, t. 2 – „Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 m.) narių biografinis žodynas“; t. 3 – „Lietuvos Respublikos Seimų (1922–1940 m.) narių biografinis žodynas“; t. 4 – „Nepriklausomos Lietuvos Seimų (1990–2008 m.) narių biografinis žodynas“²². Akivaizdu, kad projekto koncepcija pasikeitė Lietuvos valstybingumo naudai. 2007 m. buvo išleistas 3-ias tomas „Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas“²³. 2018 m. pasirodė ketvirtas „Didžiojo Lietuvos parlamentarų biografinio žodyno“ tomas, skirtas Lietuvos valstybės atkūrimui – 1990–1992 metams²⁴.

Vis dėlto pirminė koncepcija „Liaudies Seimą“ ir Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą priskirti Lietuvos parlamentarizmo istorijai nebuvo užmiršta – 2009 m. leidykla „Baltos lankos“ išleido kolektyvinę studiją „Lietuvos Seimo istorija: XX–XXI a. pradžia“, joje yra dalis „Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba 1940–1990 metais“, kurią sudaro skyriai „Liaudies seimas“, „Aukščiausioji Taryba 1940–1985 metais“ bei „Aukščiausiosios Tarybos evoliucija iš fiktyvios valdžios

²¹ *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*. [Sudarytojai Aivas Ragauskas, Mindaugas Tamošaitis]. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006.

²² Pratarmė. *Ten pat*, p. 7.

²³ *LR seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*. [Sudarytojai A. Ragauskas, M. Tamošaitis]. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.

²⁴ *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo (1990–1992) narių biografinis žodynas*. [Sudarytojai dr. A. Ragauskas, dr. M. Tamošaitis ir dr. D. Blažytė-Baužienė]. Vilnius: Lietuvos Edukologijos universiteto leidykla, 2018, 655 p.

į parlamentą 1985–1990 metais²⁵. Recenzijoje apie šią studiją esu rašiusi, kad „Lietuvos Seimo istorijoje“ neturėjo atsirasti tokia dalis, nes Lietuvos valstybė tuo metu neegzistavo – buvo okupuota, aneksuota ir padaryta SSRS dalimi. Šiose okupacinėse struktūrose ižiūrėdami parlamentarizmo tradicijų tęstinumą, padėsime Rusijos istorikams įrodyti, kad jokios okupacijos nebuvo²⁶. O gal ir Lietuvos visuomenei įrodysime parlamentarizmo idėjos tęstinumą?

Istorikas Artūras Svarauskas pateisino tokią studijos koncepciją tuo, kad autoriai „Liaudies seimo“, ilgainiui tapusio Lietuvos SSR Aukščiausiaja Taryba, veiklą „pateikia kaip tam tikrą foną, iliustruojantį 1940 m. Maskvos okupacinės politikos mechanizmą, kuriuo pasinaudojus buvo sudaryta „savanoriško“ Lietuvos įstojimo į SSRS regimybė, bei 1988 m. Sąjūdžio iniciatyvos dėka pradėjusį evoliucionuoti link tikrojo 1990 m. išrinkto parlamento – Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo“²⁷.

Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos evoliucionavimo į Aukščiausiają Tarybą-Atkuriamąjį Seimą interpretaciją kritikavo vienas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kūrėjų ir Konstitucinio Teismo teisėjų prof. dr. Vytautas Sinkevičius, aiškindamas, kad „vadinamoji „Lietuvos TSR“ nebuvo valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma“: „Akivaizdu, kad po 1940 metų okupacijos Lietuva neteko suvereniteto, tauta neturėjo jokių sąlygų laisvai ir savarankiškai spęsti valstybės ir visuomenės organizavimo klausimų: pasirinkti valstybės santvarkos, nustatyti ūkinio ir visuomenės gyvenimo pagrindų, pasirinkti užsienio politikos kryptį. Tauta taip pat neteko galimybės

²⁵ Blažytė-Baužienė, Danutė; Tamošaitis, Mindaugas; Truska, Liudas. *Lietuvos Seimo istorija: XX–XXI a. pradžia*. Vilnius: Baltos lankos, 2009, 559 p.

²⁶ Veilientienė, Audronė. Lietuvos Seimo istorija. *Istorija*, 2010, Nr. 78. Žr. internete: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/104142/1/IS-SN2029-7181_2010_V_78.N_2.PG_82-85.pdf

²⁷ Svarauskas, Artūras. Studija apie moderniojo parlamentarizmo raidą Lietuvoje. *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 2. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_recenzijos_1.htm, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

savarankiškai, laisvai ir demokratiškai rinkti Seimo – tautos atstovybės. Okupacinės valdžios sudaryta administracija likvidavo Lietuvos Respublikos valstybinės valdžios institucijas; visi politinio pobūdžio sprendimai, taip pat bent kiek svarbesni ūkiniai sprendimai buvo priimami ne Lietuvoje ir ne jos institucijų, bet Maskvoje. Šiuos sprendimus priimdavo Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovaujantys organai, o jeigu kai kuriuos neesminius sprendimus leisdavo priimti Lietuvoje – juos priimdavo Lietuvos komunistų partijos, kuri buvo Sovietų Sąjungos komunistų partijos vietinis teritorinis padalinys, vadovybė. Visuotinai pripažįstama, kad valstybės teisinio subjektiškumo šaltinis yra suvereni tautos valia. Išreikšti šią valią sovietinės okupacijos sąlygomis tauta neturėjo jokių galimybių. Tad iš kur galėjo atsirasti „Lietuvos TSR“ kaip valstybė? „Lietuvos TSR“ sukūrė ne tauta ir ne jos atstovai. „Lietuvos TSR“ atsirado iš okupacinės valdžios sudaryto ir tautos valios neatspindinčio vadinamojo „liaudies seimo“ 1940 m. liepos 21 d. sprendimo, kuris teisine prasme visada buvo ir yra niekinis. Taigi laikyti vadinamąją „Lietuvos TSR“ valstybe nėra jokio teisinio pagrindo²⁸.

V. Sinkevičius rašė, kad atkuriant Lietuvos valstybę reikėjo aiškiai atsiriboti nuo Lietuvos SSR aukščiausiųjų tarybų, veikusių iki 1990 m. vasario 24 d. rinkimų, nes, jeigu Lietuvos nepriklausoma valstybė būtų kildintina iš „Lietuvos TSR“, atsirastų pagrindas neigti sovietinę okupaciją ir aneksiją: „Būtent prieškario Lietuvos valstybės tęstinumas galėjo būti ir tapo pagrindu 1990 m. kovo 11-ąją atkurti Nepriklausomybę. Tam, kaip minėta, pirmiausia reikėjo atsiriboti nuo „Lietuvos TSR“ ir išrinktąją Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą atriboti nuo ankstesnių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų. Be abejo, 1990 m. vasario 24 d. išrinkta Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba savo esme buvo visiškai kitokia negu ankstesnės Lietuvos TSR Aukš-

²⁸ Sinkevičius, Vytautas. Dar kartą apie tai, kas į ką „evoliucionavo“? *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 3. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_re-cenzijos_1.htm, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

čiausiosios Tarybos. Tai buvo tikra tautos atstovybė, išrinkta laisvuose ir demokratinuose rinkimuose. Ji buvo atribota nuo „Lietuvos TSR“ priėmus Deklaraciją „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“. Tai pirmasis teisės dokumentas, tiesiogiai susijęs su Kovo 11-osios Aktu.²⁹

Prof. V. Sinkevičius priminė svarbiausias šios Deklaracijos nuostatas:

„1) iki 1940 metų egzistavo nepriklausoma Lietuvos valstybė, ji suverenią tautos valią reiškė per Lietuvos valstybės institucijas; 2) 1940 metais Sovietų Sąjunga įvykdė agresiją ir neteisėtai inkorporavo Lietuvą į Sovietų Sąjungą, sugriovė buvusias valstybės struktūras ir primetė svetimas; 3) nuo 1988 metų atsirado naujų galimybių reikštis tautos valiai, taip pat ir per šias primestas (esamas) institucijas; 4) tai, kad yra panaudojamos Lietuvai primestos svetimos struktūros, negali būti interpretuojama taip, esą pripažįstamas jas primetusios valstybės (Sovietų Sąjungos) suverenitetas lietuvių tautai ir Lietuvos teritorijai, pripažįstama aneksija; 5) 1990 m. vasario 24 d. rinkimuose tauta suteikė Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatams tautos atstovų mandatą ir prievolę atkurti Lietuvos valstybę bei reikšti tautos suverenią galią per šią Aukščiausiąją Tarybą, kuri nuo 1990 m. kovo 11 d. 18 valandos bus vadinama Lietuvos Aukščiausiąja Taryba³⁰“.

Šiais metais Steigiamojo Seimo 100-mečio proga buvo išspausdintas straipsnių rinkinys „Parlamentarizmas Lietuvoje“, kuriame apžvelgiama Lietuvos parlamentarizmo raida nuo ištakų iki šių dienų. Deja, sudarant šią knygą vėl buvo pasirinkta Lietuvos valstybingumo ribas ištrinanti koncepcija – šalia straipsnių, nagrinėjančių Lietuvos valstybės (ir Abiejų Tautų Respublikos) parlamentarizmo istoriją, knygoje yra straipsniai „Lietuva tarp senojo ir naujojo parlamentarizmo (nuo

²⁹ *Ten pat.*

³⁰ *Ten pat.*

1795 iki 1917 metų)“ bei „Nebuvusio parlamento istorija“³¹. Pirmasis apžvelgia lietuvių dalyvavimą Rusijos Valstybės Dūmoje (kai Lietuvos valstybė buvo aneksuota Rusijos imperijos) bei Didįjį Vilniaus Seimą, antrasis – Lietuvos okupaciją, „Liaudies seimą“, aneksiją ir Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos veiklą 1944–1990 m. Nors šiuose straipsniuose nenusižengta istorinei tiesai, tačiau, manau, Steigiamojo Seimo jubiliejui skirtoje knygoje, pavadintoje „Parlamentarizmas Lietuvoje“, neturėtų būti šių temų. (Išimtį sudaro Didysis Vilniaus Seimas, kuris buvo sušauktas lietuvių visuomenės, o ne okupacinių struktūrų iniciatyva ir kurį pagrįstai galima vertinti kaip moderniojo parlamentarizmo ištakas.) Tai nereiškia, kad neturi būti tyrinėjamos Lietuvos okupacijos temos. Okupacijos ir aneksijos laikotarpiai būtini tyrinėti – tiek rašant Lietuvos istorijos sintezę, tiek miestų, mokyklų, universitetų istorijas, asmenybių biografijas ir sprendimus. Šioms temoms reikia skirti ypač daug dėmesio, nes Rusija neigia Lietuvos okupacijas ir suklastotą istoriją naudoja propagandai bei informaciniam karui, tačiau okupacijų istoriją reikia publikuoti atskiruose leidiniuose, kaip daro Lenkijos istorikai.

Kuo pavojingas „techniškas“ arba „buhalterinis“ požiūris į valstybingumo istoriją?

Prof. V. Sinkevičius rašė, kad visuotinai pripažinti valstybės požymiai yra įtvirtinti 1933 m. gruodžio 26 d. Montevideo konvencijoje „Dėl valstybių teisių ir pareigų“, kurioje nustatyta, kad valstybė, kaip tarptautinės teisės subjektas, turi turėti: 1) nuolatinį gyventojus; 2) apibrėžtą teritoriją; 3) vyriausybę; 4) galimybę užmegzti santykius su kitomis valstybėmis. Būtent šis požymis – valstybės gebėjimas savarankiškai palaikyti santykius su kitomis valstybėmis – reiškia ne ką kita, kaip valstybės faktinę nepriklausomybę nuo

³¹ *Valstybingumas Lietuvoje*. Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos leidinys, 2020, p. 5.

kitos valstybės valdžios. Taigi neatskiriamas valstybės požymis yra suverenitetas³².

Lietuvos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas įgyvendino tautos valią – atkūrė valstybę griežtai atsiribodamas nuo Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos. Kodėl trisdešimtaisiais nepriklausomybės metais Lietuvos parlamentarizmo ir valstybės institucijų istorijai skirtuose leidiniuose neatsiribojama nuo okupantų įkurtų institucijų? Juk taip trinama riba tarp nepriklausomos ir okupuotos bei aneksuotos valstybės, o tai veda prie okupacijos neigimo. Tikiuosi, kad tai nesusi-pratimas, nesusimąstant apie labai rimtas pasekmes, o ne sąmoningas valstybingumo sampratos menkinimas.

Šia klaidinga koncepcija pradėta vadovautis rengiant ir kitus mokslinius leidinius. 2016 m. pasirodė Lietuvos edukologijos universiteto enciklopedinis leidinys „Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybės ministrų biografinis žodynas“, kurio pratar-mėje pasidalyta planais parengti dar tris tos serijos leidinius, skirtus LDK pareigūnams, okupuotos Lietuvos 1940–1990 m. ir Lietuvos Respublikos 1990–2018 m. vyriausybės ministrams³³. Recenzijoje esu rašiusi, kad nepriklausomos Lietuvos ministrus sulyginus su okupuotos Lietuvos ministrais tarsi pripažįstama, kad okupuota Lietuva turėjo „savarankiškumą“, o ministrai nebuvo okupacinės valdžios marionetės³⁴.

2017 m. išleistoje studijoje apie Lietuvos diplomatinę tarnybą 1990–1995 metais rašoma, kad „LR Užsienio reikalų ministerija, iš-

³² Prof. dr. Vytautas Sinkevičius. Dar kartą apie tai, kas į ką „evoliucionavo“? *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 3. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_recenzijos_1.htm, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

³³ Tamošaitis, Mindaugas; Bitautas, Algis; Svarauskas, Artūras. *Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybės ministrų biografinis žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016, p. 9.

³⁴ Plačiau: Veilentienė, Audronė. Tarpukario ministrų biografinis žodynas. *Parlamento studijos*, Nr. 22. Žr. internete: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr22/files/165-173.pdf>, [Žiūrėta 2020 m. spalio 1 d.].

braukusi dvi jai prievarta primestas raides iš buvusio sovietinio pavadinimo („LTSR užsienio reikalų ministerija“) ir vadovaudamasi 1990 m. kovo 22 d. priimtu ir nuo kovo 29 d. įsigaliojusių Vyriausybės įstatymu, pradėjo vykdyti laisvo krašto vyriausybės užsienio politiką³⁵. Pirmame skyriuje „LR užsienio reikalų ministerija. Atgimimas“ išvardyti pirmosios Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministrai bei „Lietuvos TSR“ užsienio reikalų ministrai, nors pripažinta, kad pastaroji ministerija „buvo tik simbolinė biurokratinę veiklą vykdžiusi ar tik ją imitavusi struktūra“, SSRS užsienio reikalų ministerijos padalinys³⁶.

Galbūt tokią valstybingumo suvokimo stokojančią nuomonę leidinių sudarytojams ir autoriams padėjo suformuoti jiems dėstę sovietiniai profesoriai, leidinių užsakovai ar gausūs buvusių Lietuvos SSR komunistinės nomenklatūros atstovų atsiminimai, kuriuos galima apibūdinti A. M. Brazausko atsiminimų pavadinimu „Ir tuomet dirbome Lietuvai“, tačiau tai neatleidžia istoriko nuo atsakomybės būti nuosekliai objektyviam istorinių faktų atžvilgiu.

Ar nepagalvojote, kad laikantis tokio „techniško“ požiūrio į Lietuvos valstybingumo istoriją, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ir vidaus reikalų ministerijų garbingiausiose salėse greta nepriklausomos Lietuvos ministrų portretų gali atsirasti Lietuvos SSR ministrų, Lietuvos Respublikos Prezidentūroje – sovietų okupuotos Lietuvos prezidentu paskirto Justo Paleckio, o Ministrų Taryboje – LSSR Ministrų tarybos pirmininkų M. Gedvilo, M. Šumausko, J. Maniušio, R. Songailos ir V. Sakalausko portretai? O gal į Lietuvos saugumo departamento istoriją bus įtraukta KGB padalinio Lietuvoje istorija, aprašyta nenusižengiant istoriniam teisingumui? Ačiū Dievui, kad Lietuvos kariuomenė buvo sukurta iš naujo, o ne modifikuota iš okupacinės Sovietų Sąjungos kariuomenės – gal niekas nesumanys oku-

³⁵ Petraitytė-Briedienė, Asta. *Kita karta. Lietuvos diplomatinė tarnyba 1990–1995 metais*. Kaunas, 2017, p. 6.

³⁶ *Ten pat*, p. 22–26.

pacinės SSRS kariuomenės generolus ir maršalus eksponuoti šalia Lietuvos kariuomenės vadų.

Reikia pripažinti, kad tokių klaidų pasekmės jau matomos, nes knygas apie Lietuvos valstybingumo ir parlamentarizmo istoriją naudoja parodų kuratoriai, leidinių rengėjai, renginių organizatoriai, mokytojai ir kt. Štai keletas atvejų. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje Steigiamojo Seimo šimtmečiui surengta stacionari paroda „Parlamentarizmas – demokratijos pagrindas“, eksponuota 2020 m. birželio 5–26 d. bibliotekos fojė. Paroda skirta Steigiamojo Seimo šimtmečiui, Nepriklausomos valstybės atkūrimo ir Atkuriamojo Seimo veiklos trisdešimtmečiui, tačiau joje greta nepriklausomos Lietuvos Seimų dokumentų ir parlamentarų fotografijų eksponuojami „Liaudies seimo“ bei Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos dokumentai ir deputatų fotografijos. Galite tuo įsitikinti pažiūrėję virtualų parodos variantą³⁷. Pristatant parodą žiniasklaidoje paskelbta žinutė: „Visuomenei pristatomi tarpukario Seimų, sovietinės Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos istoriniai dokumentai“³⁸.

Rengdama parodą kuratorė naudojosi minėta knyga „Lietuvos Seimo istorija: XX–XXI a. pradžia“. Ji nenusižengė istoriniam teisingumui: tekstai istoriškai teisingi, tačiau šalia Steigiamojo ir Atkuriamojo Seimų narių, dirbusių atkuriant valstybę, eksponuoti „Liaudies seimo“ ir Lietuvos SSR aukščiausiųjų tarybų narius, kurie naikino ir slopino valstybingumą, o kai kurie prisidėję prie sovietinių represii-

³⁷ Parlamentarizmas – demokratijos pagrindas. Sovietinė okupacija: » Liaudies seimas. Žr. internete: <http://web1.mab.lt/2020-01/sovietine-okupacija/liaudies-seimas/>, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.]; Parlamentarizmas – demokratijos pagrindas. Sovietinė okupacija: » Aukščiausioji Taryba. Žr. internete: <http://web1.mab.lt/2020-01/sovietine-okupacija/auksciausioji-taryba/>, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.]; Parlamentarizmas – demokratijos pagrindas. Šaltiniai ir literatūra. Žr. internete: <http://web1.mab.lt/2020-01/saltiniai-ir-literatura/>

³⁸ Visuomenei pristatomi tarpukario Seimų, sovietinės Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos istoriniai dokumentai. *Voruta*, [Žiūrėta 2020 m. birželio 5 d.]. Žr. internete: <http://www.voruta.lt/visuomenei-pristatomi-tarpukario-seimu-sovietines-lietuvos-auksciausiosios-tarybos-istoriniai-dokumentai/>, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

jų, yra nedovanotina istorinė ir politinė klaida. Toks eksponavimo principas buvo neįsivaizduojamas 1990-aisiais, kai, atkūrus Nepriklausomybę, Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo rengiama paroda Steigiamojo Seimo 70-mečiui. Toje pačioje salėje sovietų okupacijos metais buvusi ekspozicija „Liaudies seimui“ buvo demontuota dar 1989 m. pavasarį, likus metams iki valstybės atkūrimo.

Kitas atvejis – leidinyje „Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijai – 100“ apžvelgiama Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos – įstatymų leidėjas aptarnaujančios įstaigos – raida nuo darbo pradžios 1920 m. iki šių dienų. 24-ajame leidinio puslapyje įdėta fotografija „LTSR Aukščiausiosios Tarybos aparatas, kuris pratęsė darbą kaip nepriklausomos valstybės parlamentą aptarnaujanti struktūra, kartu su to meto politikais. 1985 m.“³⁹ Leidinyje atskleidžiama, kad ir po 1990 m. kovo 11-osios Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą-Atkuriamąjį Seimą aptarnavo vadinamasis Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos aparatas, sudarytas iš 96 darbuotojų. Dauguma jų liko dirbti toliau. Buvo ir tokių, kurie kelis dešimtmečius dirbo Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo raštinėje, o Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos istorijoje apie juos buvo pasakojama: „Dirbo visuose seimuose (nuo pokario metų)“!⁴⁰ Tačiau to paties žmogaus darbinė veikla okupacinės valdžios institucijoje yra kito istorijos tyrimo klausimas ir tai nesudaro prielaidų istorikui sujungti skirtingus – svetimoms ir savo valstybės vaidmenis į vienos parlamento svarbos reiškinį.

Pateikti atvejai rodo valstybingumo suvokimo, atsakomybės bei vertybinio prado trūkumą, o tokie leidiniai, kuriuose trinama riba tarp Nepriklausomybės ir okupacijos, iškreipia valstybingumo sam-

³⁹ *Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijai – 100. 1920–2020*. Vilnius, 2020, p. 24. Žr. internete: <https://www.lrs.lt/sip/getFile?guid=7f8862d2-7477-4536-be99-d6be-e0b7881e>, [Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 30 d.].

⁴⁰ Vaišnys, Andrius. 20 metų – paskui trečiąją jėgą. *Parlamento studijos*, 2010, Nr. 9. Žr. internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_izanga_vaisnys.htm, [Žiūrėta 2020 m. spalio 1 d.].

pratą ir esmę. Istorijos tyrimai glaudžiai susiję su šios mokslų šakos metodologijos ir filosofijos formavimu, taip pat ir su valstybės užsienio politika, todėl okupacinių struktūrų įterpimas į valstybingumo ir parlamentarizmo istorijai skirtus leidinius gali reikšti jų legitimumą interpretuojant tęstines asmenybių, institucijų veiklas kaip neišvengiamą Lietuvos pasirinkimą. Nepaisant santūrių įterpinių apie demokratijos „imitavimą“ ar „netikrumą“ ši koncepcija lieka kaip Lietuvos integralaus valstybės tęstinumo okupacijos ir aneksijos metais interpretavimas.

Vietoje išvadų

Per 30 Nepriklausomybės metų Steigiamojo Seimo ir kitų Pirmosios Lietuvos Respublikos seimų žinomumas labai išaugo, padaugėjo jo sukaktims skirtų renginių, tačiau reikia pripažinti, kad gilesnių parlamentarizmo istorijos tyrimų vis dar per mažai – be kai kurių Lietuvos partijų istorijai skirtų leidinių, trijų biografinių žodynų tomų, išleisti 3 straipsnių rinkiniai, nors palyginti nemažai publikacijų nuo 2004 m. sutelkta „Parlamento studijose“.

Jeigu dalis istorikų neatsisakys koncepcijos integruoti sovietų okupacijos sukurtų parlamentą imitavusių institucijų istorijos kaip dalies Lietuvos parlamentarizmo patirčių, Lietuvos istorija „savo noru“ atsidurs Rusijos istoriografijos glėbyje. Šio numerio įžanga skirta istorikams suvokti padarytas klaidas, priimti atsakomybę ir pradėti Lietuvos istoriją vertinti per valstybingumo, jo demokratijos kūrybos prizmę: t. y. Nepriklausomos valstybės institucijų (Prezidento, Seimo, ministerijų ir pan.) bei jėgos struktūrų, jų vadovų istoriją atskirti nuo okupacinių institucijų ir publikuoti okupacijoms skirtus tyrimus atskirai, ne tik vartoti tinkamą terminiją, bet ir kurti Lietuvos valstybingumui, o ne Rusijai naudingą istoriografiją. Pozityviai nuteikia Lietuvos parlamentarizmo raidai skirtas Lietuvos Respublikos Seimo virtualus puslapis, kuriame į parlamento raidos istoriją neįtrauktos

okupacinių valdžių institucijos⁴¹. Taip pat savo šalies parlamentarizmo istoriją traktuoja Estijos parlamentas⁴².

Siekdami išsaugoti Lietuvos nepriklausomybę ir valstybingumą, turime stiprinti ne tik karinę galią, bet ir ugdyti piliečių istorinę savimonę bei savivoką.

⁴¹ Lietuvos parlamentarizmo raida. Žr. internete: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35401&p_k=1, [Žiūrėta 2020 m. spalio 4 d.].

⁴² Parliament of Estonia. Introduction and history. Žr. internete: <https://www.riigikogu.ee/en/introduction-and-history/>, [Žiūrėta 2020 m. spalio 4 d.].